

بهرام امیراحمدیان
استاد دانشگاه

مقام معظم رهبری در اجرای بند یک اصل یکصد و دهم قانون اساسی و پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام، سیاست‌های کلی توسعه دریا محور را در نیمه آبان ماه ۱۴۰۲ برای اقدام به روسای قوای سه گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام ابلاغ فرمودند. براساس این ابلاغیه قوه مجریه موظف است با کمک مجلس شورای اسلامی و قوه قضائیه و با بسیج دستگاه‌های مسئول، برنامه جامع تحقق این سیاست‌ها را، شامل تقدیم لوائح، تصویب مقررات و اقدامات اجرایی لازم در مهلت شش ماهه ارائه کند. طبیعی است که همه امور توسعه بر اساس اسناد بالادستی و پیروی از همه اصول سند آمایش ملی سرزمین است که برای اجرای این منویات و پیروی از اصول آن باید مورد توجه مسئولان قرار گیرد. سند آمایش ملی سرزمین نیز به نوبه خود در راستای رسیدن به اهداف توسعه‌ای نیازمند پیروی از اصول و اهداف توسعه پایدار است که از سوی سازمان ملل متحد از دهه‌ها قبل توصیه‌ها و دستورالعمل‌های لازم را تدارک دیده و منتشر کرده است. همچنین مفاد سند برنامه توسعه هفتم کشور که از سال آینده آغاز خواهد شد، در این چارچوب ناگزیر باید مورد توجه قرار گرفته و با برنامه آمایش سرزمین هماهنگ عمل کند. هماهنگی بین قوای سه گانه در راستای این اهداف بسیار ضروری می‌نماید که در مقطع کنونی برای کشور از اهمیت حیاتی در تامین منافع ملی برخوردار است. توسعه پایدار توسعه‌ای است که نیازهای زمان حال را بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای پاسخگویی به نیازهای خود برآورده می‌کند. توسعه پایدار، پایداری پایه و اساس چارچوب جهانی پیشرو امروز برای همکاری‌های بین‌المللی است (دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار و اهداف توسعه پایداران (SDGs)). در ژوئن ۲۰۲۲، رهبران محیط زیست از سراسر جهان با هم دیدار کردند تا به هدف حرکت انگیزشی برای دهه اقدام سازمان ملل متحد برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار، بررسی کنند که ما کجا بودیم و به کجا می‌رویم. توسعه امری پیچیده و چند وجهی است که برای تدوین و اجرای موفق هر برنامه توسعه‌ای با در نظر گرفتن روابط متقابل عناصر و محیط زیست دنبال می‌شود. وزیر محترم راه و شهرسازی در ۲۳ آبان ماه امسال در حاشیه مراسم افتتاح مدرن‌ترین پایانه جدید فرودگاه بین‌المللی کیش در جمع خبرنگاران حاضر اظهار داشتند که احداث شهرک‌های ساحلی در ۲۷ نقطه از کشور که به دریای جنوب متصل نیستند، هدف‌گذاری شده است؛ در این راستا مصوبات لازم در شورای برنامه ریزی چهار استان ساحلی کشور از جمله هرمزگان، بوشهر، خوزستان و سیستان و بلوچستان اخذ و به مرکز ارسال شده است که در دوماه آینده به سرانجام خواهد رسید و فرصت‌های سرمایه‌گذاری در همایشی طی این مدت معرفی خواهیم کرد. این‌ها در هم پیوندی با استان‌های بدون ساحل که به دریای جنوب متصل نیستند، برنامه ریزی کرده‌ایم و هر کدام از این شهرک‌های ساحلی در یکی از استان‌های بدون ساحل در هم پیوندی آن برقرار شده و به نوعی استان معین (یاور) این شهرک‌های جدید خواهند شد. بنا به اظهارات وزیر محترم طرح ذکر شده، یکی از طرح‌های بسیار بزرگ و راهبردی کشور است که دولت به متقاضیان پرداخت می‌کند نسبت به وامی که در بازار آزاد وجود دارد شرایط ارزان‌تری دارد و به همین دلیل برخی افراد سودجود که از این مابه‌التفاوت سود می‌برند تمایل ندارند این اتفاق رخ بدهد. به همین دلیل نیز عنوان می‌کنند که شرایط برای پرداخت وام فراهم نیست. در نتیجه هر جا تفاوت بین قیمت به وجود می‌آید زمینه برای فساد فراهم می‌شود. این وضعیت در دولت‌های گذشته نیز وجود داشته است.

◀ **دلایل وریشه‌های فساد اقتصادی مانند آنچه درباره جای دیش رخ داد چیست؟**

مهم‌ترین و اصلی‌ترین دلیل چنین فسادهای اقتصادی به مسأله ارز باز می‌گردد. اگر فرض کنیم دولت ارز را به وارد کننده جای نمی‌داد و شرکت دیش ارز را در بازار ارز تهیه می‌کرد آیا باز شاهد چنین فسادهایی در کشور خواهیم بود یا خیر؟ بدون تردید پاسخ به این سوال منفی است. از سوی دیگر اگر یک تاجر یا فعال اقتصادی ارز را از بازار تهیه می‌کرد و سپس یک کارخانه جای تأسیس می‌کرد چنین اتفاقی رخ نمی‌داد. این وضعیت در بخش‌های دیگر نیز وجود دارد و تنها مختص به بازار جای نیست. به عنوان مثال در زمینه بانک برای مرغداری مورد استفاده قرار می‌گیرد نیز می‌تواند این وضعیت به وجود بیاید. در واقع هر جایی که بین ارز دولتی و آنچه در بازار ارز وجود دارد تفاوت ایجاد می‌شود زمینه‌های فساد نیز به وجود می‌آید. هنگامی که دولت قصد دارد وام ازدواج و با مسکن به افراد متقاضی بدهد برخی بانک‌ها در این زمینه کارشکنی می‌کنند و عنوان می‌کنند که شرایط پرداخت وام را ندارند. دلیل این قضیه این است که وامی که دولت به متقاضیان پرداخت می‌کند نسبت به وامی که در بازار آزاد وجود دارد شرایط ارزان‌تری دارد و به همین دلیل برخی افراد سودجود که از این مابه‌التفاوت سود می‌برند تمایل ندارند این اتفاق رخ بدهد. به همین دلیل نیز عنوان می‌کنند که شرایط برای پرداخت وام فراهم نیست. در نتیجه هر جا تفاوت بین قیمت به وجود می‌آید زمینه برای فساد فراهم می‌شود. این وضعیت در دولت‌های گذشته نیز وجود داشته است.

◀ **چرا دولت با علم به وجود چنین شرایطی در دولت‌های گذشته اقدام موثری برای ادامه پیدا نکردن این وضعیت نکرده است؟**

این وضعیت در همه دولت‌ها وجود داشته است. دلیل اصلی چنین وضعیتی تفاوت قیمت ارز آزاد و ارز دولتی در بازار است. نکته دوم به نظارت‌ها باز می‌گردد. چگونه ممکن است دستگاه اجرای متولی برآورد دقیقی از واردات و میزان مصرف و تولید جای ندارد و به همین دلیل تفاوت معنا داری بین مصرف و واردات وجود دارد. براساس اخباری که منتشر شده میزان مصرف جای ایران حدود یک صد هزار تن در سال است که ۳۰ درصد این میزان در داخل و بقیه از خارج وارد می‌شود. این در حالی است که ارزی که در اختیار واردکننده در سال‌های اخیر قرار گرفته بسیار بیشتر از ۷ هزار تن بوده است. به همین دلیل به نظر می‌رسد دستگاه‌های نظارتی به خوبی به این موضوع نظارت نکرده‌اند. ما در کشور دستگاه‌های نظارتی زیادی داریم که می‌توانستند این فساد را زودتر کشف کنند. سوال این است که چرا به رغم وجود دستگاه‌های نظارتی زیادی که در کشور وجود داشته مدت

هادی حق شناس در گفت و گو با «آرمان ملی»:

ریشه فسادهای بزرگ اقتصادی در انحصار است

اگر جریان‌های منتقد همزمان در قدرت بودند فسادها زودتر کشف می‌شد

روزنه‌های فساد قابل شناسایی است

آرمان ملی - احسان نصاری: پس از افشای پشت پرده فساد بزرگ اقتصادی جای دیش اخبار غیررسمی و اظهارات برخی نمایندگان مجلس بیانگر این است که احتمال وجود فسادهای اقتصادی دیگری نیز وجود دارد. «آرمان ملی» برای بررسی دلایل و چشم انداز پیش روی دولت در این زمینه با دکتر هادی حق شناس، اقتصاددان گفت و گو کرده است. حق شناس معتقد است: «فسادهای گسترده در گذشته و در دولت‌های قبلی نیز وجود داشته و تنها مختص به این دولت و آن دولت نیست. با این وجود یکدستی قوا در دو سال گذشته وجود داشته و باعث اعتماد بیشتر می‌شود که در نهایت به دیرتر شدن کشف فسادها منجر می‌شود. این در حالی است که اگر جریان‌های منتقد به صورت همزمان در قدرت حضور داشتند شاید فسادها زودتر مشخص می‌شد. نکته دیگر اینکه در برخی سمت‌ها افراد نوانند به کار گرفته نشده‌اند و برخی از این افراد برای حفظ جایگاه خود انواع و اقسام رانت ایجاد می‌کنند. به عبارت ساده‌تر اگر نظام سیاسی کشور شفاف‌تر باشد شاید از ایجاد بستر برای فساد جلوگیری کند.» در ادامه ما حاصل این گفت و گو را می‌خوانید.

زمان این فساد چهار سال طول کشید و به تاگی افشا شد؟ یکی از نمایندگان به تاگی در مصاحبه‌ای عنوان کرده بود که ممکن است این اتفاق در حوزه واردات برنج نیز رخ دهد. نکته دیگری که در این زمینه وجود دارد انحصار است که همواره فساد ایجاد کرده است. جمعی از صنعت کاران جای در گذشته نسبت به اختصاص این میزان ارز به شرکت دیش اعتراض کرده بودند که براساس چه معیار و ملاکی اکثریت ارز واردات جای در اختیار این شرکت قرار گرفته است. این موضوع باید با حساسیت بیشتری مورد بررسی دستگاه‌های نظارتی قرار می‌گرفته که متأسفانه چنین اتفاق رخ نداده است.

◀ **با توجه به شرایط موجود به نظر می‌رسد بسترهای وقوع فساد اقتصادی در کشور وجود دارد. چگونه می‌توان این بسترها را از بین برد و اجازه تکرار این فسادها را نداد؟**

اصلی‌ترین نکته‌ای که می‌توان در خصوص فساد اقتصادی یا بسترهایی که موجب فساد اقتصادی در کشورها می‌شود، ما ایجاد می‌شود، می‌توان گفت این است که فعالیت‌های اقتصادی شفاف نیست. از سوی دیگر یکی از مشکلات دیگر نظام مالیاتی این است که به درستی مشخص نیست که مودیان مالیاتی چه میزان درآمد دارند. یکی از دلایلی که دهک‌های پردرآمد در کشور شکل می‌گیرد فقدان بستر مناسب اخذ مالیات است که به تبع آن فشار مالیاتی بر دوش گروه‌های دیگری می‌افتد که مانع شفافیت اقتصادی می‌شود. بسیاری از بنگاه‌های اقتصادی بعد از اجرای قانون خصوصیت سازی شفافیت کامل ندارند. به همین دلیل مشخص نیست بنگاه‌هایی که واگذار شده‌اند دولتی هستند یا خصوصی؟ هر چند با اعداد می‌توان گفت که بیشتر دولتی هستند. برخی شرکت‌هایی که در پیوست بودجه قرار گرفته‌اند به بخش خصوصی واگذار شده‌اند یا آنکه ۲۰ درصد از سهام ممتاز آنها در اختیار دولت است. سهام ممتاز به این معنی است که انتخاب مدیران آنها توسط دولت انجام می‌شود. در نتیجه شفافیتی در اقتصاد وجود ندارد و این موضوع بستر فساد را فراهم می‌کند. از سوی دیگر نوع مجوزهایی که داده می‌شود انحصار ایجاد کرده است. همه می‌دانند که مجوزهایی که برای صادرات و واردات به بخشی از تجار داده می‌شود زمینه لایق بست نیابند در جای خود باقی مانده و مفسدان اقتصادی از این خلأهای قانونی نهایت استفاده را می‌برند. در نتیجه دو نقطه ضعف برای رشد فساد در کشور وجود دارد. نخست اینکه رسانه‌ها نمی‌توانند آزادانه ورود کنند و دیگری مدیران ناکارآمدی که بستر فساد را فراهم می‌کنند. باید فساد اقتصادی به صورت ریشه‌ای حل شود. بنابراین لازم است در اقتصاد ارز چندترخی نداشته باشیم. همچنین هر فعالیت اقتصادی را نباید به انحصار شرکت یا فرد خاصی در آورد. چرا باید تنها یک شرکت مجوز واردات جای داشته باشد در حالی که اگر این انحصار نبود این فساد با این رقم نیز ایجاد نمی‌شد. انحصار در تمامی ارکان اقتصاد بستر ساز فساد است. در تمام دولت‌ها وقتی فساد بر ملا می‌شود، رنگ و بوی سیاسی پیدا می‌کند در حالی که برخورد درمانی و ریشه‌ای با فساد قوی‌تر است. در این پرونده نیز باید از بازرسی رئیس جمهور برای بر ملا کردن این فساد تشکر کرد، اما نباید بان برخورد سیاسی شود بلکه باید برخورد اقتصادی صورت گیرد. به هر حال این فساد ارزی در این دولت نیز ادامه داشته است و برخی برخورد رسانه‌ای و سیاسی توسط حامیان دولت، اشتباه و سیاسی است. دولت کنونی با توجه به رویکرد مبارزه با فساد، باید برای عدم تکرار این فسادها راهکار و برنامه بدهد.

◀ **چرا دولت با علم به وجود چنین شرایطی در دولت‌های گذشته اقدام موثری برای ادامه پیدا نکردن این وضعیت نکرده است؟**

این وضعیت در همه دولت‌ها وجود داشته است. دلیل اصلی چنین وضعیتی تفاوت قیمت ارز آزاد و ارز دولتی در بازار است. نکته دوم به نظارت‌ها باز می‌گردد. چگونه ممکن است دستگاه اجرای متولی برآورد دقیقی از واردات و میزان مصرف و تولید جای ندارد و به همین دلیل تفاوت معنا داری بین مصرف و واردات وجود دارد. براساس اخباری که منتشر شده میزان مصرف جای ایران حدود یک صد هزار تن در سال است که ۳۰ درصد این میزان در داخل و بقیه از خارج وارد می‌شود. این در حالی است که ارزی که در اختیار واردکننده در سال‌های اخیر قرار گرفته بسیار بیشتر از ۷ هزار تن بوده است. به همین دلیل به نظر می‌رسد دستگاه‌های نظارتی به خوبی به این موضوع نظارت نکرده‌اند. ما در کشور دستگاه‌های نظارتی زیادی داریم که می‌توانستند این فساد را زودتر کشف کنند. سوال این است که چرا به رغم وجود دستگاه‌های نظارتی زیادی که در کشور وجود داشته مدت

مهم‌ترین و اصلی‌ترین دلیل چنین فسادهای اقتصادی به مسأله ارز باز می‌گردد. اگر فرض کنیم دولت ارز را به وارد کننده جای نمی‌داد و شرکت دیش ارز را در بازار ارز تهیه می‌کرد آیا باز شاهد چنین فسادهایی در کشور خواهیم بود یا خیر؟ بدون تردید پاسخ به این سوال منفی است. از سوی دیگر اگر یک تاجر یا فعال اقتصادی ارز را از بازار تهیه می‌کرد و سپس یک کارخانه جای تأسیس می‌کرد چنین اتفاقی رخ نمی‌داد. این وضعیت در بخش‌های دیگر نیز وجود دارد و تنها مختص به بازار جای نیست

دنیای چندقطبی با واقعیت‌های جدید

با دور شدن تمرکز و توجه جهانی از روی موضوع اوکراین، مسکو قصد دارد نفوذ خود را در خاورمیانه تضمین کرده و از احساسات ضد آمریکایی در بحبوحه جنگ غزه استفاده نماید. روابط روسیه با اسرائیل در طول سال‌های متعددی قوی بوده است. در درگیری اسرائیل و فلسطین، مسکو برای مدت زمانی طولانی، موضع متعادل را حفظ کرده که در تضاد با حمایت همه جانبه واشنگتن از طرف اسرائیلی است. مسکو ضمن برخورداری از روابط مثبت با اسرائیل بر موضع خود به نفع تشکیل کشور فلسطین تأکید کرده و حماس را به عنوان یک بازیگر سیاسی قانونی فلسطینی قلمداد کرده است. از زمان آغاز جنگ اسرائیل علیه غزه، مسکو از انزوای ایالات متحده در سازمان ملل متحد در بحث مرتبط با آتش بس و حمایت از امنیت دولت بایدن از اقدامات اسرائیل استفاده کرده است. پیام پوتین به جهان عربی - اسلامی گسترده‌تر بوده و زمانی که صحبت از فلسطین به میان می‌آید موضع روسیه بسیار متفاوت از آمریکا است، زیرا مسکو در حمایت از آتش بس به جامعه بین‌المللی می‌پیوندد و معتقد است که مسأله فلسطین باید به شیوه‌ای سازگار با قوانین بین‌المللی حل و فصل شود. «پاتریک ترورس» سفیر اسبق آمریکا در قطر در مصاحبه «العربی الجدید» می‌گوید: «روسیه به دنبال نفوذ بیشتر در خاورمیانه است. پیش‌بینی موفقیت آن دشوار است. اگر کارزار نظامی در غزه بدتر شود و آمریکا کاری نکند روسیه سود می‌برد. البته میزان سودی که از آن روسیه خواهد شد را نمی‌توانم حدس بزنم.» اگرچه نه قابل توجه است و نه عربستان سعودی در آینده قابل پیش‌بینی نمی‌تواند روسیه را به عنوان ضامن امنیتی خود جایگزین آمریکا کند، اما محمد بن زاید و محمد بن سلمان به روابط خود با دولت پوتین به عنوان ابزاری برای ادعای خودمختاری بیشتر از واشنگتن نگاه خواهند کرد. این موضوع تازه‌ای نیست و کاملاً با نحوه توازن و تعادل روابط ابوظبی و ریاض در شراکت‌شان با قدرت‌های جهانی در نظم بین‌المللی که روزه‌به‌روز چندقطبی‌تری می‌شود مطابقت دارد.

مسئله ایران

البته امارات متحده عربی و عربستان سعودی در تمام مسائل با کرم‌لین همسو و هم‌نظر نیستند دیدگاه‌های مختلف در مورد ایران نمونه‌ای از این اختلاف رویکرد است. اگرچه ابوظبی و ریاض در دوره تنش‌زدایی با تهران به سر می‌برند، اما رهبران اماراتی و سعودی کماکان به ایران با دیده تردید نگاه می‌کنند. روسیه به ایران نزدیک‌تر شده است. با توجه به اینکه دولت ایران یکی از معدود دولت‌هایی در جهان است که روابط‌های روسیه درباره وضعیت اوکراین و تهدید ناتو برای مسکو را تأیید می‌کنند نمی‌توان انکار کرد که جنگ در اوکراین به نزدیکی روسیه و ایران کمک کرده است. به گفته برخی کارشناسان تعمیق روابط دفاعی و امنیتی روسیه و ایران، احتمالاً با تصمیم پوتین برای دیدار از ابوظبی و ریاض مرتبط بوده است. «مارک ان کاتز» استاد دانشکده سیاست و دولت دانشگاه جورج میسون می‌گوید: «من احساس می‌کنم که سفرهای کوتاه پوتین به امارات و عربستان سعودی نه تنها با هدف دستیابی به نفوذ بلکه عدم دست دادن نفوذ در نتیجه نزدیک شدن روسیه به ایران و فروش تسلیحاتی مانند سوخو-۳۵ صورت می‌گیرد.» مسائل مرتبط با ایران احتمالاً هم‌چنان برخی اختلافات بین روسیه و برخی از شرکای آن در خلیج فارس سایه افکن خواهد بود. با این وجود، می‌توان پیش‌بینی کرد که امارات متحده عربی و عربستان سعودی در آینده روابط نزدیک خود با مسکو حفظ کنند.

◀ **عبور از نظم سلطه ایالات متحده**

پیام نمادین ورود پوتین به ابوظبی و ریاض و استقبال از او به عنوان یک دوست و رهبر جهانی شایسته احترام بسیار قدرتمند بود. پیام امارات و عربستان سعودی به واشنگتن و سایر بازیگران جهانی غربی این است که منطقه عربی روسیه را به عنوان یک کشور یاغی قلمداد نمی‌کند. برای پوتین حضور در دو کشور عربی خلیج فارس زیر چتر امنیتی ایالات متحده و استقبال از او به همین بود. این دیدار به روسیه این فرصت را داد تا به آمریکایی‌ها یادآوری کند که ابوظبی و ریاض مانند دوره‌های قبلی تاریخ معاصر از واشنگتن دستور نمی‌گیرند. به زبان ساده به رغم وابستگی ابوظبی و ریاض به ایالات متحده برای تأمین امنیت، آنان هیچ مشکلی ندارند که خود بر روند برنامه‌های سیاست خارجی معیار باشند و ادب‌ناب کنند. محمد بن زاید و محمد بن سلمان براساس نحوه درک‌شان از منافع ملی بلندمدت امارات متحده عربی و عربستان سعودی به روسیه نزدیک شدن را سودمند می‌دانند. دولت بایدن نگرانی‌های عمدتاً در مورد میزان نزدیک شدن امارات و عربستان سعودی به روسیه در سال‌های اخیر داشته‌اند. دور کردن سعودی‌ها از روسیه و چین و بازگرداندن پادشاهی به همسویی نزدیک‌تر با غرب یکی از انگیزه‌های جویایدن رئیس‌جمهور آمریکایی سفر به حده درواست سال ۲۰۲۲ بود. با این وجود، در مورد توانایی ایالات متحده و متحدان غربی آن برای ایجاد فاصله بین روسیه و کشورهای حوزه شورای همکاری خلیج فارس جای تردید وجود دارد. تا کنون نتایج تلاش‌های دولت بایدن برای انجام این کار موفقیت خاصی به همراه نداشته است. کاتز می‌گوید: «ایالات متحده واقعا در موقعیتی نیست که بتواند امارات و عربستان سعودی را از روسیه دور کند.» اگرچه کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بسیار ثروتمندتر از سایر کشورهای جنوب جهانی هستند، اما آنها متعلق به جنوب جهانی می‌باشند. آن‌ها کشورها سیاست خارجی‌ای را دنبال می‌کنند که به طور فزاینده‌ای چندجانبه است و در عین حال از حضور دائمی در یک اردوگاه ژئوپلیتیکی خودداری می‌ورزند.